

UDK 347.218.2:008(4)
316.722:004.738.1(4)

ЕВРОПЕАНИНА ПОВЕЉА О ЈАВНОМ ВЛАСНИШТВУ¹

Европеана, европска дигитална библиотека, музеј и архив, припада јавности и мора да представља јавни интерес.

Јавно власништво је грађа из које произилазе нова знања и обликују се нова дела у области културе. Здравно и успешно јавно власништво неопходно је за друштвено и економско благостање.

Дигитализација садржаја у јавном власништву не ствара нова права над њим – дела која су у јавном власништву у аналогном облику, остају у јавном власништву и након што се дигитализују.

Начела здравог јавног власништва

Музеји, библиотеке и архиви свих врста носиоци су нашег културног и научног наслеђа. Као чувари сећања, ове установе баштине заједничко знање друштва. Играју суштинску улогу у одржавању јавног власништва у име грађана и морају се придржавати општих начела, која су од значаја за очување јавног власништва, као и за осигуравање његовог даљег функционисања у технолошком окружењу умреженог информационог друштва. Ова начела не спречавају организације да комерцијално користе дела из

¹ Превод је настао у оквиру „Европеана 2020” конференције и OpenGLAM Translation Sprint пројекта. Оригинални документ објављен 28. априла 2010. налази се на адреси: <https://www.europeana.eu/en/rights/public-domain-charter>. Прва верзија превода документа на српски језик објављена је на адреси: https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/IPR/Public%20Domain%20Charter/SERBIAN%20Europeana%20Public%20Domain%20Charter.pdf

својих колекција која су у јавном власништву. Уместо тога, обезбеђују минималне стандарде који ће осигурати функционисање јавног власништва у дигиталном окружењу.

1. Заштита ауторских права је привремена. Ауторска права ствараоцима дају временски ограничен монопол над контролом својих дела. Након истека тог периода, дела аутоматски прелазе у јавно власништво. Свеукупно знање током забележеног времена налази се у јавном власништву. Ауторска права омогућавају одговарајући и временски ограничен изузетак од овог статуса.

2. Оно што је у јавном власништву треба да остане у јавном власништву. Ексклузивна контрола над делима из јавног власништва не може поново да се успостави потраживањем ексклузивних права на техничку репродукцију дела или коришћењем техничких и/или уговорних мера за ограничавање приступа техничким репродукцијама таквих дела. Дела која су у јавном власништву у аналогном облику остају у јавном власништву и након што се дигитализују.

3. Законити корисник дигиталне копије дела из јавног власништва треба да има слободу да (поново) користи, умножава и прерађује дело. Статус дела у јавном власништву гарантује право на поновну употребу, прераду и репродукцију и то не сме бити ограничено техничким и/или уговорним мерама. Када дело уђе у јавно власништво, нема више правног основа за наметање ограничења употребе тог дела.

Смернице за очување функције јавног власништва

Постоји низ значајних догађаја који угрожавају функцију јавног власништва. Последњих деценија сведоци смо ширења обима ауторских права, како у погледу временског одређења, тако и у погледу заштићеног садржаја. Ово штети јавном власништву и онемогућава грађане и организације као чуваре сећања да приступе важним деловима наше заједничке културе и знања. Следеће смернице објављују се у циљу супротстављања овом тренду.

1. При свакој промени обима заштите ауторских права мора се узети у обзир утицај на јавно власништво. Промене обима ауторских права не смеју да имају ретроактивне последице. У 20. веку, ауторска права су проширена како би се удовољило интересима носилаца права, а на штету јавног власништва. Као резултат тога, велики део наше заједничке културе и знања закључан је иза ауторских права и техничких ограничења, те стога морамо да обезбедимо да се ова ситуација не погорша у будућности.

2. Ниједно право интелектуалне својине не сме се користити за поновно успостављање ексклузивног права над делима из јавног власништва. Јавно власништво саставни је део унутрашње равнотеже система ауторских права. Унутрашњом равнотежом се не сме манипулисати у покушају поновног успостављања или добијања ексклузивне контроле путем прописа које ауторска права не покривају. Ниједна мера технолошке заштите утемељена на закону не сме да ограничава практичну вредност дела у јавном власништву. Права индустријске својине, као што су заштитни знакови (trademarks), не треба да ограничавају поновну употребу и умножавање дела у јавном власништву.

Позадина

Јавно власништво заједнички је ресурс који подупире савремено друштво. Будући да се знање и информације дигитализују, често се користе законски уговори који спречавају слободан приступ дигитализованом јавном власништву. То је у супротности са основним циљем Европеана. Основни циљ је да европско културно и научно наслеђе буде јавно доступно грађанима у дигиталном облику ради ширења знања и подстицања стваралачког предузетништва и иновација. Ово је став Европске комисије, која финансира Европеану, и Фондације Европеана, која њоме управља.

Фондацију Европеана чине међународна удружења која представљају музеје, архиве, аудиовизуелне колекције и библиотеке – организације чувари сећања прибављају садржаје Европеани. У интересу Фондације је да буде јасна у погледу употребе и значења јавног власништва. Европеана припада јавности и мора да заступа јавни интерес.

Ова повеља је стратешко изјашњење, а не уговор. Не обавезује ни на који начин оне који прибављају садржаје за Европеану. Фондација Европеана издаје Повељу како би подстакла дебату међу европским организацијама које чувају сећања, креаторима политике и финансијерима о условима под којима је дигитални садржај у јавном власништву доступан.

У условима приступа и поновне употребе, Европеана следи смер оних који јој прибављају садржаје. Свако од њих законски је одговоран за одлучивање о условима под којима ставља садржај на располагање, као и за утврђивање и брисање било којих права на њихов садржај. Сходно томе, постоје разнолике праксе међу институцијама које Европеани прибављају садржаје из јавног власништва.

Повеља о јавном власништву повећаће доследност што је у интересу наших корисника. Корисници су се жалили на низ различитих пракси, а посебно на то што неки од оних који прибављају садржај наплаћују преузимање, па чак и приступ дигиталним предметима који су у јавном власништву у аналогном облику. Ово се доживљава као препрека сметња грађанима који желе легитиман приступ наслеђу у јавном власништву.

Шта је јавно власништво?

Јавно власништво обухвата свеукупно знање и информације – књиге, слике и аудиовизуелна дела – који нису заштићени ауторским правима и могу да се користе без ограничења, и који су у неким европским земљама подложни трајним моралним правима аутора. Јавно власништво пружа историјски развијену равнотежу између права стваралаца заштићених ауторским правима, што је од кључне важности за културу сећања и основну знања наших друштава. Јавно власништво покрива две врсте грађе:

1. Дела над којима је истекла заштита ауторских права. Ауторска права за одређено дело у већини Европских држава трају 70 година након смрти његовог најдуговечнијег ствараоца. Уколико ауторска права над делом има корпорација, она трају 70 година након објављивања дела. Када ова привремена заштита истекне, престају да постоје сва законска ограничења. То значи да готово све што је штампано, сликано, фотографисано или објављено било где у свету пре 20. века, није обухваћено ауторским правима и налази се у јавном власништву.

2. Основне информације у заједничком власништву које нису заштићене ауторским правима. Дела нису заштићена ауторским правима уколико нису оригинална. Идеје и чињенице нису заштићене ауторским правима, али њихово изражавање јесте. Закони и судске и управне одлуке искључени су из ове заштите. Сматра се да је оно што је у заједничком власништву изузетно важно за функционисање наших друштава да би било оптерећено законским ограничењима било које врсте, чак и на одређено време.

Важно је истаћи да осим јавног власништва постоје и многи други услови и изузеци којима се смањују правна ограничења и осигурава потребан приступ нашем заједничком знању и култури. Ови изузеци гарантују да ауторска права додељена ствараоцима не ометају специфичне захтеве друштва. Они обезбеђују приступ, омогућавају функционисање главних институција друштва и омогућавају друштвено укључивање особа са посебним потребама.

Зашто је јавно власништво важно?

Јавно власништво је грађа из које обликујемо нова знања и стварамо нова дела у области културе. Здравно и развијено јавно власништво неопходно је за друштвено и економско благостање.

Велики део светског знања – Дидроова енциклопедија, слике Леонарда да Винчија, Њутнови закони кретања – налази се у јавном власништву. Друштво поново користи, реинтерпретира и репродукује дела у јавном власништву и на тај начин развија нове идеје и ствара нова дела. Нове теорије, проналасци, дела културе и томе слично, постоје захваљујући знању и стваралаштву из претходних векова.

Јавно власништво у дигиталној ери

Интернет омогућава приступ једном делу дигитализованог знања и стваралаштва у мери која раније није била могућа. Покреће велике подухвате у дигитализацији који ће суштински променити улогу институција од културног и научног значаја. Дигитализација аналогних колекција отвара нове могућности за размену и поновну употребу, оснажује људе да истражују и одреагују на заједничко наслеђе на начине које наше законодавство тек треба да сустигне. То је, такође, довело ауторска права у центар пажње носилаца нашег културног и научног наслеђа. Наше установе као чувари сећања генерацијама чувају наслеђе и чине га доступним свим грађанима. Обе ове функције обично се обављају на терет грађана – тј. на терет пореских обвезника.

Пошто им је поверено очување нашег заједничког знања и културе, непрофитне организације као чувари сећања треба да преузму посебну улогу у препознавању и очувању дела у јавном власништву. У оквиру тога морају осигурати да дела у јавном власништву буду доступна целокупном друштву. Важно је да организације као чувари сећања схвате да негујући културу и знање играју кључну улогу у оспособљавању грађана да стварају и обезбеђују грађу за савремену културу, науку, иновације и економски раст.

Истовремено, трансформација од чувара аналогних колекција до пружалаца дигиталних услуга поставља огромне изазове пред установе културе. Креирање и одржавање дигиталних колекција је скупо – сектор за очување културне баштине обично нема довољно средстава. Влада, односно држава треба да подстиче организације или да захтева од њих да

остварују приход лиценцирањем садржаја преко различитих комерцијалних корисника.

Јавно-приватна партнерства постала су једно од решења за финансирање великих подухвата у дигитализацији. Комерцијални агрегатори садржаја финансирају дигитализацију у замену за привилегован приступ дигитализованим колекцијама. Сматра се да су ове активности разлог за увођење веће контроле над дигиталним репродукцијама дела у јавном власништву. Организације потражују ексклузивна права на дигитализована дела у јавном власништву и ступају у повлашћене везе са комерцијалним партнерима који ометају слободан приступ.

Када се због повлашћених веза закључа дигитални садржај и онемогући наставницима, проналазачима и грађанима поновна употреба и приступ, организације као чувари сећања тако угрожавају свој основни задатак и подривају однос са корисницима. Дела која су у јавном власништву у аналогној форми морају остати у слободном приступу у дигиталној форми, а дигитализација таквих дела треба да повећа доступност а не да ствара нова ограничења. Да би остале важне у дигиталној ери, организације од културног и научног значаја морају да уложе напоре како би знање и култура били доступнији тако што ће оне саме бити најважније тачке приступа делима која чувају у својим колекцијама. Услуге са додатом вредношћу могу да се развијају око тог садржаја без потребе да се потражују ексклузивна права на дела која су у аналогној форми у јавном власништву.

На крају, на нивоу државе и креирања политика, друштвени је интерес да се знање и информације из јавног власништва дигитализују. Када се дигитализује, садржај у јавном власништву требало би да буде на располагању креативним иницијаторима, истраживачко-развојним иноваторима и техничким предузетницима да га користе као основу на којој се рађају идеје и апликације које тек треба да се осмисле.

Повеља има циљ да пошаље јасан сигнал онима који прибављају садржај, креаторима политика и целокупној јавности у коју Европеана и Фондација Европеана верују, са жељом да се ојача концепт јавног власништва у дигитализованом свету. А да бисмо то урадили, потребно нам је јасно и савремено разумевање суштине овог важног ресурса.

Уколико желите да реагујете на Европеанину Повељу о јавном власништву, молимо пишите на: info@europeana.eu

Превео са енглеског
Зоран Здравковић